

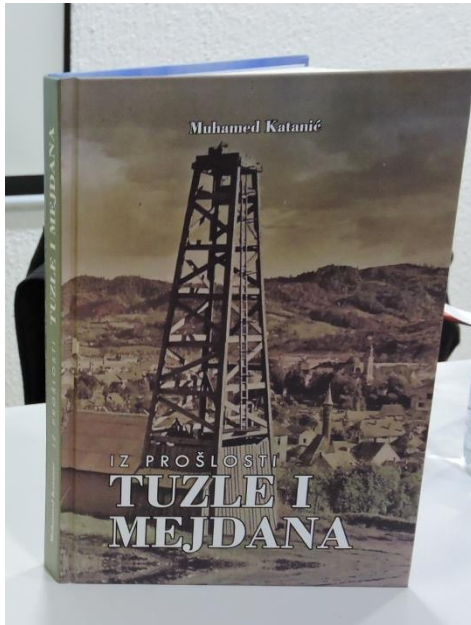
Amra VEHABOVIĆ, prof.

Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa

Tuzlanskog kantona

amra@bastina.ba

**IZ PROŠLOSTI TUZLE I MEJDANA, autor: Muhamed Katanić,
Tuzla 2022. godina, izdavač: Zavod za zaštitu i korištenje
kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog
kantona, 279. str.**

Prikaz demografskih promjena u Tuzli i mahali Mejdan u XIX i XX stoljeću je na precizan i temeljit način oslikan u ovoj knjizi. Akcenat je stavljen na istraživanje lokalne historije koja proizilazi iz velike ljubavi prema naselju Mejdan i svemu onome što Mejdan pruža. Knjiga obuhvata demografske promjene na području grada Tuzle u periodu od 1801. do 1991. godine.

Knjiga je napisana iz dva dijela. U prvom dijelu je predstavljen *Zapis o Tuzli i okolini*, a u drugom dijelu je predstavljen dio *Iz prošlosti Mejdana*. Tuzla je grad koji je nastao na zrnju soli i to je autor na precizan način opisao.

Istakao je da je rastom proizvodnje soli rastao i grad, a samim time i povećavalo se njegovo stanovništvo. Periodi ubrzanog razvoja solarstva su prikazani u prvom dijelu knjige i bili su u godinama od 1850. do 1918., kao i u periodu od 1945. do 1991. godine. Prema riječima autora, bili su to zlatni periodi u razvoju ovih privrednih grana. So i uglj nikada nisu bili u sukobu oprečnih snaga, već naprotiv uvijek su bili međusobno povezani, što su dikitali privredni interes, a sve u svrhu građana Tuzle.

U prvom dijelu knjige pored soli i uglja na koje je stavljen akcenat, opisana je i prošlost Tuzle u historijsko-demografskom pogledu kroz faze

razvoja i promjena kroz koje je grad prolazio u prošlosti. Tako je recimo prikazano i doba osmanske uprave kada je izvršena nova administrativna i teritorijalna podjela. U toj podjeli Bosna je predstavljala Bosanski vilajet (ejalet) koji je bio podijeljen na sandžake, a ovi na nahije i kadiluke. Od nekadašnjih oblasti Usori i Soli napravljen je Zvornički sandžak, a umjesto župe Soli pojavljuje se Tuzlanska nahija sa sjedištem kadije u Tuzli. Ovom sandžaku pripadala je cijela Sjeveroistočna Bosna. Za vrijeme osmanske vladavine prostor Tuzle i njene okoline imao je veoma značajnu ulogu, u početku kao jedno od važnijih središta, a od XIX stoljeća kao i administrativno-upravni centar Zvorničkog sandžaka. Tuzla se razvila kao značajni privredni, saobraćajni, vojni i kulturni centar. Na kraju Osmanske vladavine u Tuzli kao centru cijelog područja živjelo je oko 5.000 stanovnika, a etnička struktura nije odudarala od ostalih krajeva pokrajine. Muslimani su činili 75% stanovništva, pravoslavci 20%, a sve ostalo stanovništvo dosezalo je do 5%. Autor je govorio i o migracijama u Tuzli za vrijeme osmanskog carstva i prikazao je stare osmanske dokumente vezane za Tuzlu uz popis podataka o mjestima, kućama i ljudima koji su živjeli tu. Što se tiče austrougarskog perioda u tom periodu počinje ciklus privrednog, društvenog i kulturnog razvoja koji će trajati sa više ili manje uspjeha oko narednih četrdesetak godina. U vrijeme dvojne monarhije Tuzla se intenzivno razvijala kao industrijski grad, a svoj razvoj svakako je bazirala na neprocjenjivom rudnom bogatstvu soli i uglja, a sa političko-strateškog aspekta ona je bila najistureniji okružni grad Austrougarske monarhije prema Srbiji i Istoku.

Bitna godina je 1885., jer je to zapravo važan datum i za sol i za ugalj. Tada je puštena u redovnu proizvodnju Fabrika soli u Simin Hanu, koja je dobila ime po tadašnjem austrougarskom caru Francu Jozefu Saline. Otvaranje fabrike prema Kataniću predstavlja embrion razvoja industrije u Bosni i Hercegovini. Kasnije je se ispostavilo da je ovaj industrijski prvjenac tuzlanskog kraja jedan od nosilaca privrednog razvoja. Godine 1891. puštena je u rad i Fabrika soli u Kreki. Ove solane su radile na principu iskuhavanja slaniце u kazanima ispod kojih je ložena vatra. Druga važna godina je svakako i 1885. jer je ta godina početak rada Rudnika uglja Kreka. Naredne 1886. godine puštena je u rad željeznička pruga Doboj-Simin Han, te su ugalj iz Kreke prevozio željeznicom za solanu u Simin Hanu. Godine 1891. podignuta je i druga industrijska solana u Kreki. Upravo ovaj vremeplov nam govori o međusobnoj povezanosti uglja i soli na ovim prostorima. Razvoj privrednih djelatnosti u austrougarskom periodu povukao je za sobom razvoj čitavog niza društvenih i socijalnih aktivnosti: grade se nove zgrade i kolonije za smještaj pridošlih radnika, nova infrastruktura, putevi, vodovod i kanalizacija, elektrifikacija, nove

škole i obdaništa, zgrade za rad društvenih i kulturnih institucija, hoteli, poboljšavaju se socijalne, zdravstvene i kulturne prilike. Autor je ukratko prikazao i period od Drugog svjetskog rata do agresije na Bosnu i Hercegovinu, stavljajući akcenat na velika privredna i urbana razaranja, ljudske žrtve, prilič brojnih izbjeglica, kao i pojavu bolesti, siromaštva i nedostatak hrane.

Ono po čemu knjiga nosi naziv i na što je se najviše osvrnuo Katanić, jeste svakako njegov Mejdan, odnosno *Vaiz mahala*. O Mejdanu je pisao sa ljubavlju i temeljito je sproveo dugogodišnje istraživanje o ovom naselju. Kroz historijske faze razvoja ovog tuzlanskog naselja, prikazao je šta je sve Mejdan prošao u prošlosti i koje je porodice iznjedrio. Vaiz mahala je svoj urbani nastanak vezala za izgradnju džamije, kada spomenemo izgradnju džamije svakako nam je jasno da se radi o osmanskome periodu, a nastanak se veže za kraj 16. i početak 17. stoljeća. Popis stanovništva u bosanskom ejaletu počeo je u augustu 1850. godine. Prema riječima autora osnovne specifičnosti leže u tome da su popisivači popisali sve muške osobe od 1 do 100 godina. Muslimani i nemuslimani su popisivani u odvojene deftere. Muslimani od 14 do 40 godina su označavani sa harfom *mim*, kao potencijalni vojnici. Prvo su bila popisivana središta kadiluka, a zatim sela. Mjesta su popisivana po mahalama odnosno po kućama tako što je svaka kuća bila zavedena rednim brojem. Pod rednim brojem je upisan domaćin, potom i drugi muški članovi domaćinstva, njegovi sinovi, braća, bratiji i ostale muške osobe koje su živjele u kući. Ukoliko je u mahalama, odnosno selima postojala džamija pisar obično na prvom mjestu bilježi kuću imama, a zatim ostala domaćinstva.

Autor u knjizi navodi da je prije širenja tuzlanske kasabe na lijevoj strani rijeke Jale, tuzlanska kasaba između 16. i 17. stoljeća svela se na osam mahala, a širenjem na lijevu stranu Jale dobila je još šest mahala, čime se kasaba Dolnja Tuzla već urbano zaokružila. Među tih šest mahala, nalazila se i najmanja mahala ovog prostora, a to je Vaiz mahala. Nastala je početkom osmanske uprave, na prelazu 16. u 17. stoljeće. Prema riječima autora, bitan činilac nastanka Mejdan mahale je da kroz nju prolazi stari karavanski put iz središta kasabe ka jugu i zapadu. U samu mahalul Mejdan ulaze dvije trase ovog puta. Jedna od središta naselja, ispod groblja Masafirac, pa kroz mali Mejdan, a druga od Pazara preko starog mosta na rijeci Jali pa sjevernom stranom mahale. Obje se sastaju na proširenju kod džamije i idu ka zapadu, preko ćuprije na Mosničkom Potoku, pa dalje kroz Donji Mosnik za Vikalj. Nadmorska visina mahale je između 230 i 250 m. Stanovnici mahale su koristili više prirodnih izvora za piće. Bujanj voda je na zapadnoj granici Mejdana, izvor Lipa je u Mosničkom potoku. Jedan izvor je ispod mezarja Musafirac, a izvor vode Stubu

je ispod mahale Mejdan ka Jali. Poznati izvor Saračuša je u Gornjem brdu. Ovaj kraj je bogat površinskim vodama, tako da je svaka druga ili treća kuća imala vlastiti bunar. Rijeka Jala u to vrijeme služila za pranje veša i napajanje stoke koja se vraćala sa ispaše. Autor je istakao da je prema navodima dr. Adema Handžića mahalul osnovao Dželali Vaiz Mehmed efendija, koji je prije 1644. godine podigao na Mejdanu mesdžid u kojem je lično vršio dužnost imama. Umro je prije januara 1644. godine, a u spomenutoj službi ga je naslijedio sin Fejzulah. Džamija i danas postoji i naziva Vaiz Ali efendijina džamija.

Godine 1750. u Vaiz mahali navode se sljedeći stanovnici: Sulejman Čauš, Sulejman Čehaja, Ahmed, Ibrahim Čauš, Ibrahim Odoabaša, Huseinaga, Abdulah Buzina, Salih Odoabaša, Husein Poljo, Omer Sarić – imam Vaiz mahale, Čizmić, Ibrahim Kadrić, Osman Čehaja, Husein Ibričić. U popisu stanovništva iz 1850. godine spominje se u Vaiz mahali Katana Mula Hasan, sin Osmana, rođen 1815. godine. Ovo je prvo javljanje prezimena Katana. Krajem osmanske uprave, 1869. godine u Vaiz mahali stanuju: Ibrahim Arslanović, Mustafa Arslanović, Hadži Jusuf Omerov, Risto Horošćić. Poslije 1904. godine u Vaiz mahali se spominju sljedeća imena i prezimena: Mustafaga Busovača Ibrahimagin, Salko Smajić Seljubac. Nakon 1905. godine navedeno je da se spominju: Mehmed Atlić, Osman efendija Bektić, Muhamed efendija Damadžić, Muhamed Dizdarević, Hadžimehmedaga Hadžihrustić, Mehmed efendija Kavazbašić, Ibrahimov, Abdulah Kopčić, Džafer Mahmutbegović, Osman Mahmutbegović, Murat Morankić, Šaćir Muratović, Mehmed Omazić, Mustafa Sabitov Hašimov, Ibrahim Valjevac. Godine 1906. spominju se sljedeća imena i prezimena: Mahmud Alić Osmanov, Mehmed Čilinković, Hilmo Katanić Hsanov. Nakon 1909. godine spominju se sljedeća imena i prezimena, a to su: Muharembeg Azabagić Sulejmanov, Smajl Bektašagić Bektin, Mustafa Kožarić Muharemov, Avdo Košpić, Abdulah Kupusović, Osman Mahmuzić, Šaćir Mujanović Ahmedov, Smajl Sarić, Fadil Subašić Salihov.

Što se tiče austrougarskog perioda u gruntovnim knjigama se službeno popisuje blizu trideset objekata i parcela u Vaiz mahali. Tako se spominje i zgrada mekteba u Vaiz mahali kao i trideset kuća sa kućnim brojevima i vlasnicima. Interesatno da na mapi Stadt Dolnja Tuzla 1884. godine do tada službeni naziv Vaiz mahale imenuje se u *Dolska-gasse*. Zašto *Dolska gasse* nije nam poznato, ali se može pretpostaviti da je mahala iznad imenovana sa Donje Brdo pa je mahali ispod dat naziv Donja ulica. U službenom popisu dijelova grada Dolnja Tuzla iz 1895. godine ponovo se spominje naziv Vaiz mahala. Starinom se na padini Malog Mejdana nalazi jedno kultno mjesto. Radi se o dva djevojačka mezara čije se postojanje veže za austrougarski period. Predanje

govori o dvije djevojke koje su prale haljine na rijeci Jali, a ranili su ih austrijski vojnici. Tako ranjene bježale su uz padine Malog Mejdana, s obzirom da su iskrvarile, nastupila je smrt. Zakopane su jedna pored druge, a kasnije je oko njihovog mezara sagrađeno turbe.

Autor je popisao kuće i imena i prezimena kroz sekcije i faze historijskog razvoja, ističući mejdanske porodice koje su kroz historiju živjele na ovim mejdanskim prostorima. Tradicija o porijeklu sadašnjeg stanovništva mejdanskih porodica je dobro očuvana, u usmenim kazivanjima osim za neke rodove gdje se najčešće kazivajući pozivaju na mjesto dužeg življenja u samom gradu Tuzli. Katanić je istakao kroz pisanje knjige i dinamičan proces naseljavanja koji je intenziviran nakon Prvog i Drugog svjetskog rata. Tako recimo tokom XIX stoljeća zabilježene su velike migracije izbjeglog stanovništva iz Srbije (Valjevo, Obrenovac, Beograd, Šabac...), a posebno Užice. U Vaiz mahalalu su iz Srbije došle porodice: Berberovići, Buljubašići, Čitakovići, Gulamovići, Isići, Memiševići, Ibričići i Džambići. Iz Sandžaka su na Mejdan doselili: Đulovići i Mirazčići iz Pljevlja. Iz Crne Gore doselili su se: Alibalići, Dedajići i Kunosići. Pored poznatih i stalnih migracija oko tuzlanskog područja, prema riječima autora, poznate su i migracije porodica iz evropskih i ostalih vanevropskih zemalja, pa tako su recimo Begtašagići stigli iz Sirije, Karamehmedovići iz Španije, Osmanovići iz Albanije, Osvaldovi iz Njemačke, Pečenko iz Italije, Ruščuklići iz Bugarske, Sarajlići, Šahinovići, Krdžalići i Dautovići iz Turske. Na osnovu navednih činjenica primjetno je da je Mejdan kontinuirano naseljavan u dužem vremenskom intervalu. Razni faktori su utjecali na to, a prije svega nagli razvoj privrede i prateće djelatnosti početkom XX stoljeća.

Katanić se u ovoj knjizi bavio i onomastikom (naukom o imenima i prezimenima) to jeste postankom i značenjem prezimena. Razne administrativne mjere su uticale na to da prezimena postanu nepromjenljiva i nasljedna. Prezimena od tada prenose na idući naraštaj muški članovi porodice ili rodovskih zajednica dok su žene udajom uzimale prezime od muža. Nezamjenjiva je uloga prezimena u identifikaciji određene osobe. Prezimena pokazuju vrijeme i mjesto nastanka pojedinih rodova, na razvoj pojedinih porodica, podizanje i rast društvene zajednice i niz važnih podataka o njoj. Najveći broj prezimena mejdanskih porodica dobili su svoj naziv po patronimima (prezime dobijeno po ocu) i matronimima (prezime dobijeno po majci). Neka od njih su: Hadžimustafić, Mahmuzić, Zahirović, Muhamedbegović, Ibrahimović, Hasanagić, Imširović, Hrustić, Smajlović, Šahinović, Smajlefendić, Mešanović...

Pored svega navedenog autor je u knjizi dao i prikaz najstarijih porodica u Mejdanu, a to je uradio na osnovu uvida u stare dokumente u tuzlanskim bibliotekama, Arhiv TK i u Zavodu za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, te je preuzeo i podatke iz Gruntovnice iz 1850. godine. Tako je istakao pet stoljeća ugledne porodice Katanić, zatim Ibričić, pa onda devet generacija porodice Krdžalić, pa red Kurtalića, najpoznatije tuzlanske porodice, zatim Bektiće i dr.

Knjiga *Iz Prošlosti Tuzle i Mejdana* je jedno izuzetno vrijedno svjedočanstvo o Tuzli, konkretnije Mejdanu, njegovom nastanku i razvoju kao i porodicama koje su živjele i djelovale na mejdanskom području. Ljubav prema rodnom Mejdanu kroz dugogodišnje istraživanje autor je na precizan i konkretan način prenio na papir, da bi ostavio u amanet svim budućim generacijama koje se budu bavile istraživanjem i svim ljubiteljima pisane riječi. Ovu knjigu toplo preporučujem svima da pročitaju, jer će zaista biti obogaćeni za jedno novo i drugačije čitalačko iskustvo a i dobit će potrebne informacije o lokalnoj historiji Mejdana i Tuzle.